

**İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ'NDE
CİNSİYET SOSYOLOJİSİ DERSİ
-BİR DEĞERLENDİRME-**

Dr. Barbara PUSCH*

This article evaluates in four sections the lectures “Gender Sociology” given by the author between 1999 and 2000 in the Department for Humanities and Social Sciences at the Technical University of Istanbul. In section one I show, how and why the lecture “Gender Sociology” was established at the Technical University of Istanbul and summarize its course program. The second section deals with the specific status quo of men and women at the elaborated university and analyses the way how the students of the gender class evaluate the status differences. The surveys and observations made by the author during the gender classes are, however, the main subject of this article and summarized in section three. The article ends with a comparison of the experiences made by the lecturers in gender sociology classes at ITU and Ankara University.

Bu yazıda İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) 'nde 1999-2001 arasında dört dönem boyunca verdiğim Cinsiyet Sosyolojisi Dersini ele alacağım. İlk olarak teknik bir okula böyle bir dersin konulma amacını anlatıp, ders programı özetlenecektir. İkinci olarak İTÜ'deki kadın ve erkek konumları sayısal düzeyde tanımlayıp öğrencilerin konuya ilişkin yaptıkları alan çalışmalarından bir kaç örnek sunulacaktır. Yazının ana bölümünü cinsiyet sosyolojisi dersine katılan öğrencilerle yapılan anketler ile ders boyunca yapılan gözlemler teşkil edecektir. Sonuç yerine İTÜ'deki cinsiyet sosyolojisi deneyimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi bünyesinde Toplumsal Cinsiyet konulu bir lisans dersi üzerine yapılmış olan gözlemlerle karşılaştırılacaktır.

* Orient-Institut der DMG, İstanbul Şubesi.

İstanbul Teknik Üniversitesi'ne Cinsiyet Sosyoloji Dersinin Konmasının Amacı:

İTÜ'nün yönetimi, tarihini yazarken, başlangıcını 1773 yılında kurulmuş olan *Mühendishane-i Bahr-i Hümayun*'a kadar götürüp, kendisini Türkiye Cumhuriyet'in en köklü üniversitelerinden biri olarak sunmaktadır. İTÜ'nün uzun tarihini ülkenin gelişimi açısından önem taşıdığına kuşku yoktur. Cumhuriyet'in iki Cumhurbaşkanı'nın İTÜ mezunu olması ve bir çok büyük kapsamlı milli projenin İTÜ'lülerin imzasını taşıması, İTÜ'nün Türkiye'deki siyasal ve toplumsal hayata damgasını vuran bir kurum olmasının kanıtlarıdır.

Halen İTÜ'de 11 fakülte (İnşaat, Mimarlık, Makina, Elektrik-Elektronik, Maden, Kimya-Metalurji, Gemi İnşaatı ve Deniz Bilimleri, Fen-Edebiyat, İşletme, Uçak ve Uzay Bilimleri, ve Denizcilik Fakültesi) ve 5 enstitü (Nükleer Enerji, Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Bilişim ve Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü) bulunmaktadır. İTÜ'nün büyümesi, modernleşmek ve modern dünyaya ayak uydurma kaygısıyla paralel gitmiştir. Nitekim İTÜ kendi ifadesiyle "*çağdaş dünya üniversiteleri arasında yerini almak, bunu yaşadığı süreçler ve ürünleri ile kanıtlamak istemektedir.*"¹ 1998/99 güz döneminde Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde faaliyete girmiş olan *İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümünü* (İTB) de bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Üniversite içi raporlardan anlaşıldığı gibi, İTÜ kendisine, dünya çapında önem kazanmış olan *Massachusetts Institute of Technology* (MIT) örnek alarak, öğrencilerine mühendis eğitiminin yanı sıra sosyal ve beşeri bilimlere yönelik bir perspektif kazandırmaya karar vermiştir. Üniversite bu kararın arkasında yatan nedeni, İTÜ'nün MIT'le hedeflediği diploma denkliğiyle açıklamaktadır. O yüzden MIT'de olduğu gibi İTÜ'de de öğrenciler sosyal ve beşeri bilimler derslerini, "mecburi seçmeli dersler" olarak almaktadırlar. Lisans eğitimi boyunca almaları gereken kredi sayısı fakülteye göre değişmektedir.

Aşağıdaki alıntının da gösterdiği gibi İTB derslerine ayrıca toplumsal bir rol yüklenmektedir. Sosyal ve beşeri bilimi dersleriyle, ezbere dayalı üniversite öncesi eğitimi bir dereceye kadar dengelenmeye çalışılıp "teknik kafalı" öğrencilere sosyal bir boyut kazandırılmaya çalışılmaktadır.

"Bu bölüm İTÜ mezunlarının ucu açık, araştırmaya ve yaratmaya yönelik bir eğitim anlayışı ile yetiştirilmeleri, eğitim ortamının sosyo-kültürel ve ekonomik olgulara farklı boyutlarıyla

¹ Bkz. İTÜ'nün web sayfası: www.itu.edu.tr (14 Mayıs 2002).

yaklaşabilmelerini sağlayacak nitelikte yapılanması, sanat ve felsefenin de katkısıyla, farklı disiplinlerin söylemleri ile de tanışmaları için kurulmaktadır.”²

Başka bir deyişle İTB dersleriyle İTÜ öğrencilerin bir takım “temel kültür eksiklikleri“ giderilmeye ve eleştirel bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılıyor. Sunulan derslere bakarsak, bu amaç daha belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor. Nitekim Türklük kavramını sorgulamak, Osmanlı köklerini aydınlatmak, kültür kavramlarını analiz etmek, teknolojik gelişmeleri irdelemek v.s. ders hedeflerinin arasında yer almaktadır. “Toplumsal cinsiyet” başlığı altında İTB dersleri çerçevesinde ayrıca kadın ve erkek ilişkilerine bakılması öngörülüyor. Toplumsal cinsiyet ders önerisi, üniversite yönetimi tarafından yapılmamıştır. Öneri, disiplinler arası çalışan bir bölümü kurmakla görevli olan öğretim üyelerinden gelmiştir. Dersin önerilmesindeki ana gerekçe toplumsal cinsiyet araştırmalarının toplumsal kimlik ve kent konuları gibi, disiplinler arası çalışmalara elverişli olmasıdır.³ Buna bağlantılı olarak, çok önemli bir noktayı vurgulamak lazım: İTB bölümü toplumsal cinsiyet konusunu önerirken ve İTÜ yönetimi ders teklifini kabul ederken, eşitsiz cinsiyet hiyerarşisi ve alternatif bir pedagojiden hareket etmedi. Dolayısıyla bu dersin programa konulması feminist bir bilinçle doğrudan bağlantılı değildi. Buna rağmen, söz konusu olan dersin, teknik bir okulda mecburi seçmeli ders havuzunda bir seçenek olarak önerilip kabul edilmesi, feminist değerlerin yavaş yavaş yaygınlaş(abil)diğini gösteriyor. Nitekim ders içeriği toplumda yaşanan cinsiyetçiliğe karşı bir duyarlılığı yaratmayı hedeflemiştir. Senatodan geçmiş olan ders bilgi forumundan dersin gerekçesini 2001 yılında şöyle özetledim:

“Dersin amacı, kadın ve erkek rollerinin sosyal davranışlarımızı nasıl etkilediğini ortaya koyup cinsler arasındaki eşitsizliği ele almaktır. Bu çerçevede derste sadece batılı teorilere değil aynı zamanda da Türkiye’de cinsiyet gerçeklerine bakılıp kadın araştırmalarının ana temalarına değinilecektir.”⁴

Söz konusu olan dersin içeriğini ise şu başlıklar altında topladım: Cinsiyet sosyolojisinde temel kavramlar, cinsiyet rollerinin gelişimi ve sosyalleşme, Türk toplumunda cinsiyet farklılıkları, toplumsal cinsiyet ve şiddet

² Bkz. İTÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi (haz.), *İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü*, İstanbul: 1998: 1 (yayınlanmamış rapor).

³ Söz konusu olan öğretim üyeleri bu görüşü çeşitli toplantılarda sık sık dile getirdiler.

⁴ 2001’de Barbara Pusch tarafından İTÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi’ne sunulan ders bilgi formu.

ile toplumsal cinsiyet ve eşitsizlik.⁵ İTÜ'de verdiğim dört cinsiyet sosyolojisi dersimin konularını her dönem biraz değiştirdiğim halde (bir dönem kadın kuruluşlarına, bir dönem kadın araştırmalarına, bir dönem kadın ve erkek ilişkilerine ve bir dönem kadın sorunlarına daha fazla ağırlık verdim) içerik ve hedef olarak birbirine çok benziyordu. Dersleri yürütmesinde, klasik ders anlatımı formlarının dışına çıkarak, kadın hareketinin bazı temsilcilerini davet etmek, kadın eserleri kütüphanesini ziyaret etmek, kadın konularıyla ilgili internet araştırmaları yaptırmak ve öğrencilere sunuş yaptırmak gibi teknikler kullandım. Böylece ders, hem yönetim tarafından öngörülmüş ezberli eğitime bir alternatif, hem de cinsiyetçiliğe karşı duyarlılığın artması için canlı bir örnek teşkil edebildi.

İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Toplumsal Cinsiyet Gerçekleri ve Öğrencilerin Değerlendirilmesi

İstanbul Teknik Üniversitesi'nde sayısal bir kadın erkek eşitliğinin varlığından söz etmek mümkün değil. Erkekler, hem eğitim verenler hem de eğitim görenler olarak İTÜ'de çoğunluktadırlar.⁶ Birkaç akademik birimde (Dil ve İnkılap Tarihi, Kimya, Mimarlık v.s.) daha fazla kadın çalışmasına rağmen, bu birimlerde kadınlar büyük bir ölçüde alt hiyerarşilerde yer almaktadırlar. Örneğin Dil ve İnkılap Tarihi Bölümünde kadınlar büyük bir çoğunlukta olmalarına rağmen (119 kadın / 27 erkek) profesör olarak değil okutman ve uzman kadrolarında yer almaktadırlar. Mimarlık bölümünde toplam olarak 83 kadın ve 64 erkek çalışmaktadır. Bu bölümde profesörlük kadroları da büyük bir ölçüde (40 kadrodan 22'si) kadınların elinde olmasına rağmen, asıl kadın fazlalığı araştırma görevlisi olarak çalışan genç kadın akademisyenlerdir. 63 araştırma görevlilerden 39'u kadındır. Buna rağmen kadınlar İTÜ'de oldukça önemli yerlere kadar yükselebilirler. Bunun en güzel örneği rektör görevi için iki defa seçilmiş olan Prof. Dr. Gülsüm Sağlamer ve Uçak ve Uzay Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Yurdanur K. Tulumay'dır.

İTÜ'de görülen bu kadın portresi cinsiyet sosyolojisi dersine gelen öğrencilerin bakışını da etkiler niteliktedir. İTÜ'de erkeklerle göre daha az kadın çalışmasına rağmen, bu az sayıda kadının, istisnai de olsa, yüksek görevlere gelebilmesi, öğrencilerin „kadının ve erkeğin hedefi aynı ise aynı yere kadar

⁵ A.g.m.

⁶ Bkz. ekteki tablo 1 ve 2. Bu bölümde sunulan rakamların bütünü bu iki tablodan alınmıştır.

*gelebilirler*⁷ sözleriyle ifade ettikleri görüşlerine de bir dayanak oluşturmaktadır. Kadın öğrenciler bu fikri savunurken kendilerini örnek göstermeyi seviyorlardı: „Ben iyi bir okulda X okumak istedim. Çaba gösterdim ve İTÜ’yü kazandım.“ Solcu erkek öğrenciler rektörün uyguladığı bir takım yenilikleri fazla kontrolcu bulup (örneğin manyetik kartlı turnike girişlerini) karşı çıktıkları için esprili bir şekilde şu argümanı dile getirdiler: „Eğer bu okulda kadınlar ezilmiş olsaydı Gülsüm Hanım bizi ezemezdi.“

Öğrenciler (kadınlar ve erkekler) kadın öğrencilerin sayısındaki düşüklüğü bir eşitsizlik problemi olarak algılamamaktadırlar. İTÜ’de kadınların az olması bir “tercih meselesi” olarak yorumlanmaktadır. Bu görüşe göre kadınlar teknik konulardan daha az anlamamaktadırlar ama mühendisliğe daha az ilgi duymaktadırlar. Böylece kadın öğrencilerin az olması kişisel bir tercih olarak sunulmaktadır. Cinsiyetçi iş ortamı, İTÜ’de kadın öğrencilerin sayısının belirgin bir biçimde düşük olmasının nedeni olarak kavranmamaktadır. Onlara göre bir kadın istediği işi yapar ve yapabilir. Kadınlar bu çerçevede ilgi alanlarını vurgularken, erkek öğrencilerin oldukça cinsiyetçi bir açıklamaları var: Onlara göre bir çok kadın meslek hayatlarını “zorluk derecesine göre” seçmektedirler. İTÜ’nün bir çok bölümünde daha az kadın öğrencinin bulunmasının nedenini, büro dışı işlerin, iş seyahatlerinin, alan çalışmalarının v.s. yorucu olmasında görmekteyiz. Öğrencilerin bu açıklamalarının kadın öğrencilerin cinsiyetçi toplumsallaşmasını sorgulamayı içermemesi, beni, bilinç geliştirici grup çalışmaları yaptırmaya yöneltti. Öğrencilere “İTÜ’nün cinsiyet gerçeği” başlığı altında, kendi alanlarındaki kadın-erkek ilişkilerini istedikleri yönden ele aldırıldım. Böylece öğrenciler ilgilendikleri konuyla uğraşabilme olanağına kavuştu. Bu durum da sınıf içi sunuşlar ve tartışmaları daha canlı ve çok yönlü kıldı. Bir çok öğrenci kendi sınıf arkadaşlarıyla röportaj yaptı. Bu röportajların ana konusu kadınların kendilerini nasıl hissettikleri ve erkekler tarafından nasıl algılandıklarıydı. Ödevlerin hemen hepsinde kadın ve erkek öğrenciler birbirlerini eşitlikçi olarak tarif ettiler. Kadın öğretim üyeleri hakkında yapılan çalışmalarda ise, oldukça çarpıcı sonuçlar ortaya çıktı. Özellikle alan çalışmaları için şehir dışına çıkmak zorunda olan kadın öğretim üyeleri, durumlarından pek şikayetçiydiler. Şikayet ettikleri konu erkek öğrencilerin kapalı bir şekilde öne sürdükleri gibi “konfor düşkünlüğü” değil bir çok erkek çalışanın (iş arkadaşları, işçiler v.s.) cinsiyetçi tavırlarıydı. Seneler

⁷ Bu alıntı derslerden sonra yazdığım gözlem notlarından alınmıştır. Daha sonraki alıntılar daha farklı belirtmediyse de bu tutanaklardan alınmıştır.

içerisinde küçük de olsa bir ilerleme kaydetmişlerse de, yaşadıkları cinsiyetçilik meslek hayatlarını kökten etkilemişti ve bir çok kadın büro içi ve üniversite içi işlere yönlendi. Kadın öğretim üyeleri hakkında yapılmış olan bu çalışmalar sınıfta büyük yankı yarattı. Bir çok öğrenci, eğitilmiş insanların da cinsiyetçi tavırlara sahip olduğuna inanmadı. Buna rağmen, öğrenciler eğitimi bu problemin çözümü olarak sundular. Eğitim görmüş insanların da kadınların hayatlarını zorlaştırmasına rağmen, bu sorunun sırf eğitimle çözülemeyeceğini pek izah edememiştik. Her ne ise, uzun bir tartışmadan sonra en azından bir grup öğrenci problemin eğitimden ziyade eşitlikçi bir bilinç ve duyarlılıkla çözülebileceğine ikna olmuştu.

Öğrencilerin Gözleriyle Cinsiyet Sosyolojisi: Beklentiler ve Değerlendirmeler

Bütün İTB derslerinde olduğu gibi cinsiyet sosyolojisi derslerinin başında ve sonunda ekte bulunan anket formları dağıtılmıştır. Ege Üniversitesinde verilmiş olan toplumsal cinsiyet dersinden farklı olarak, bu formlar özellikle cinsiyet sosyolojisi dersini değerlendirmek için hazırlanmamıştır. Dolayısıyla bu yazıda anketin bütününe değil, sadece cinsiyet sosyolojisi dersine yönelik beklentiler ve değerlendirmeleri yansıtan boyutlarını özetlemeye çalışacağım. Anket ayrıca sınav sırasında yapılmamıştır. Bu uygulamanın bir avantajı ve bir dezavantajı vardı: Avantajı, öğrencilerin nispeten daha açık davranmalarıydı, dezavantajı ise normal derslerde sınav gününe oranla daha az öğrenci derse geldiği için katılımın biraz daha az olmasıydı.

Dönem başında İTB derslerinde yapılmış olan anketin ilk sorularından biri dersin neden seçildiğine yönelik idi. Anket sonuçlarına göre ders, öğrencilere özellikle iki nedenden dolayı çekici gelmiştir. İlk olarak öğrenciler işlevsel nedenlerden dolayı seçmişlerdi. Bu bağlamda bir çok öğrenci “ders programıma uyuyor” diye cevap verdi. Dersin ikinci seçilme nedenini egzotizm olarak özetlemek mümkün. “Dersin ismi bana ilginç geldi, içeriğini merak ettim ve ismi bana çok değişik geldi” en çok verilen yanıtların başında geliyordu. Bu alıntıların gösterdiği gibi, konuya ilişkin bir duyarlılık ders seçme nedenlerinin arasında değildi. Kadın ve erkek öğrenciler arasında, bu bağlamda aynı duyarsızlık sergileniyordu. Buna rağmen, verdikleri cevaplarda belirgin bir ayrım söz konusuydu: Kadın öğrenciler ders seçimleri için çok daha fazla işlevsel neden saymışken, erkekler dersi daha çok “egzotik” nedenlerden almaya karar vermişlerdi. Öğrencilerin arasındaki bu ayrımı şüphesiz kadın ve

erkeğin farklı sosyalleşmesine bağlamak mümkün. Kadın öğrenciler toplumsal alanlarda daha formel davranmayı öğrenmişken, erkekler cinsellik sosyolojisi olarak yorumladıkları cinsiyet sosyolojisi dersine, daha cinsiyetçi bir gözle yaklaşıp ders konusunu bir geyik muhabbetine bile dönüştürüyorlardı. Derste kadın ve erkek öğrencileri bu farkı tartışırken, bir erkek öğrenci bulunduğu erkek grubundaki bir konuşmayı şöyle anlattı: *“Hatta biz şey dedik: İlk üç derse gelmemiz gerekmez çünkü bu kadar biz de biliriz.”*⁸ Bu altını öğrencilerin cinsellik ve cinsiyet kavramının arasındaki farkı anlayamadıklarını çok net bir şekilde ortaya koyuyor. Bu bağlamda bir başka erkek öğrenci ders başlığını aldatmaca olarak niteledi, çünkü kendisine göre herkes başka beklentilerle gelmişti. Ona göre ders başlığının “Feminizm”, “Kadın Gerçekleri” v.s. gibi olması gerekirdi. Böylece benim şikayet ettiğim kalabalık da engelenebilirdi.

Anketin başka bir sorusu derste öğrenmek istedikleriyle ilgiliydi. Bu soruya verilen yanıtlarda da, büyük ölçüde ilgisizlik ve beklentisizlik görülüyordu. Sınıfların yüzde 15 ile yüzde 20 arasında büyük bir oranı bu soruyu yanıtlamadı. Başka bir grup öğrenci beklentisizliklerini “bilmiyorum”, “beklentim yok”, “hiç sosyoloji dersi almadım, ondan seçtim” gibi ifadelerle dile getirdi. Bu büyük oran tahminen dersi “programıma uydu” gibi işlevsel gerekçelerle seçmiş olan öğrenci kitlesiyle açıklanabilir. “Cinsiyet sosyolojisinin bakışı açısı”, “kadın ve erkek arasındaki ilişki/ ayrım”, “cinsiyet hakkında bilgi edinmek” ve “her şey” gibi ifadelerle özellikle erkek öğrenciler ders beklentilerini tarif ettiler. Sözlü tartışmalardan farklı olarak yazılı ankette erkekler cinsiyet ve cinsellik arasındaki kavramsal farkı bilmediklerini net bir şekilde ifade etmiyorlar. Sınıftaki genel havadan “kadın ve erkek arasındaki ilişki” gibi ifadelerle sosyal ilişkilerden çok cinsel ilişkileri kastettikleri söylenebilir. Bunun dışında her sınıfta bir grup öğrenci cinsiyet ve toplum arasındaki ilişkiyi ilgi alanı olarak belirledi. Bu grup hem kadın hem de erkek öğrencilerden oluşuyordu. “Kadının konumu” veya “kadın adına toplumda bir şeyler değiştirmek” gibi temalar sadece kadın öğrencilerin ders seçimi için etkili olmuştu. Sonuç olarak kadınların konuya erkeklerden daha duyarlı baktıklarını söylemek mümkün.

Dersin değerlendirme anketinde (bkz. ekteki anket 2) çok büyük bir kadın ve erkek farkı söz konusu. “Konu size ilginç geldi mi?” sorusuna kadınların büyük bir bölümü 8 ve 9 puan verip çok ilginç geldiğini belirttiler. Erkekler aynı soruya 1 – 9 arasında puan verdiler. Buna bağlı olarak, sadece bir

⁸ Bu altını derslerden sonra tuttuğum gözlem notlarından alınmıştır.

kaç erkeğin konudan hoşlandığını ve büyük bölümünün konuyu oldukça veya çok sıkıcı bulduklarını söylemek mümkün. Konudan hoşlananlar beğenilerini “fikirlerimi değiştirmeye başladım”, “ufkum gelişti” gibi ifadelerle dile getirdiler. Konuyla ilgilenmeyenler ise “kadın konusu çok fazla konuşuldu”, “bu ders sadece hanımlar için”, “ben feminist değilim” gibi gerekçelerle eleştirdiler.

Değerlendirme anketinin bir başka sorusu dersin sıkıcı veya ilginç geçtiğine dair idi. Ders konusunun genel değerlendirilmesine paralel olarak kızlar dersi daha ilginç buldular. Kadın kuruluşu temsilcilerinin derse gelmeleri ve derste tartışmaya geniş bir yer verilmesi, genel olarak kadın ve erkek öğrenciler tarafından olumlu olarak değerlendirildi.

Erkekler dersin konusuna ve derse genel olarak pek sıcak bakmamalarına rağmen, “ders sizin için faydalı oldu mu” sorusuna çok olumsuz cevap vermediler. Ama dersi “sadece” toplumsal cinsiyet gerçeklerini öğrenmek açısından faydalı bulmadılar. Dersi ayrıca “genel kültür”, “feminist düşünce öğrenmek”, “kadın ve erkek konusu hakkında bilgi almak” açısından da faydalı olarak değerlendirdiler. Kadın öğrenciler arasında ders hedefi olarak belirttiğimiz “cinsiyetçiliğe karşı duyarlılığı arttırmak” çok daha başarılıydı. “Feministlere artık bir çok konuda hak veriyorum” diyen bir kadın öğrencinin ifadesi kazandıkları yeni bilinci en iyi şekilde dile getiriyor.

“Bu dersin kapsamında dönem boyunca en iyi/ kötü işlenmiş konu hangisi idi?” soruları “hangi konuyu çok/az beğendiniz” olarak algılandı. Bu yanlış anlaşılabilir soruya yönelik kadın ve erkek öğrenciler, kadın ve siyaset, toplumsal cinsiyet ve şiddet ile feminizm konulu dersleri en çok beğendiklerini dile getirdiler. Bu üç ortak ilgi alanının dışında erkekler daha çok “kadın ve Kemalizm” ve “kadın ve İslamcılık” gibi ideolojik konulara sıcak baktılar. Kadın öğrenciler kadınların cinsiyet rollerine uygun olarak daha çok gündelik hayatla ilgilendikleri için eğitim, aile gibi önemli ama daha pratik hayata yönelik konuları sevdiklerini belirttiler. “Kadın ve İslamcılık” ve “kadın ve Kemalizm” gibi daha ideolojik olduğunu düşündükleri konulardan pek hoşlanmadıklarını açıkça ifade ettiler. Bu fark, kadınların özel alana, erkeklerin kamusal alana daha fazla ilgi duyduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ders Verenin Gözlemleri

Dersin yukarda belirtilen alternatif hedef ve biçimlerine rağmen, ders geçmenin şartları ciddi idi. Öğrenciler hem haftalık okumalar veya internet araştırmaları yapıyorlardı, hem de vize yerine bir sunuş veya bir araştırma yazısı yazıyorlardı. Yapmaları gereken ödevler sene başında programda belirlendi (bkz. ek) Sene sonunda ayrıca not ağırlığı yüzde 40 olan finallere katılıyorlardı. Bütün bu aktiviteler zaman alıcı ve yoruma dayalı olduğu için dersi “balık ders” olarak düşünenler hayal kırıklığına uğradılar. Bir kaç öğrenci hoşnutsuzluklarını yüksek sesle bile dile getirdi.

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, özellikle grup çalışmalarına izin verdikten sonra, haftalık ödevlerini daha severek ve daha da önemlisi ders akışı için daha verimli bir şekilde yapıyorlardı. Ödevler, ekteki programdan anlaşıldığı gibi, ders konusuna çoğunlukla yabancı olan öğrenciler için bir ön hazırlık ve sınıfta yapılan tartışmalar için önemli bir zemin teşkil ediyordu. Ödevler ve derse katılım puanı verildiği için, İTB öğretim üyelerinin genellikle eksik buldukları ders katılımı tatmin edici bir şekildeydi. Ayrıca Ege Üniversitesinde yer alan toplumsal cinsiyet dersinde gözlemlendiğinden farklı olarak, erkekler ve kadınlar aynı düzeyde derse katılıyorlardı. Bu eşit katılımı verdiğim puanlara bağlıyorum, çünkü puanlar Türkiye’deki eğitim sisteminden geçen ve ilgiden ziyade somut başarıya (not/ puan) önem veren öğrencileri, cinsiyet farkı olmadan derse katılmak için teşvik ediyordu. Buna rağmen derse katılım açısından bir kadın erkek farkı tespit edildi: dersi rahatsız edenler, son sırada oturup gülenler ve her konuyu geyik muhabbetine çevirmek isteyenlerin bütünü erkek idi. Bu, bir grup erkeğin ilgisizliği ve konuya ilişkin alaylı bakışını çok net bir şekilde ifade ediyor. Kadın öğrencilerin bir bölümü sürekli vurguladığımız kadın ve erkek eşitsizliğini “abartılı” bulmalarına rağmen, hiç bir zaman dersi rahatsız etmediler. Bunun iki nedeni olabilir: kız öğrenciler büyük bir olasılıkla “kibar kız” olarak eğitilip sosyalleştiler ve ikinci olarak kendilerini kadın olarak kadın konusuna daha yakın hissediyorlardı.

Daha önce belirtildiği gibi “cinsiyetçiliğe karşı duyarlılığı artırmak” ders hedeflerinin arasında yer alıyordu. Bu hedefi feminist bir bakış açısından değerlendirirsek, dersi büyük ölçüde başarısız olarak nitelendirmemiz gerekir. Çünkü öğrenciler – kadınlar ve erkekler – dönem boyunca tartıştığımız cinsiyet eşitsizliğini ya “abartılı” ya da “bir alt sınıf problemi” olarak görmeye ve feminist düşüncüyü kendilerine uzak hissetmeye devam ediyorlardı. Sadece çok az kadın öğrencinin hayatında, bu derste elde ettikleri bilgi pratik değişiklikler

yarattı. Ama bu istisnalar oldukça umut vericiydi. Örnek olarak burada dersime katılan bir öğrencinin tiyatro grubunda kurduğu kadın platformunu saymak pek anlamlı olacak. Çünkü öğrencimin inisiyatifinde kurulan platform benden sadece toplantılarında tartışılacak kadın literatürü istemiyordu. Tiyatro çalışmalarında katkıda bulunan bir yönetmen genç kadınları taciz etmeye başladığı için bir kampanya başlattılar ve kendisini en azından bazı feminist ve sanat çevrelerinde deşifre etmeyi becerip örnek bir cinsiyetçiliğe karşı / feminist bilinç sergilediler.

Duyarlılığı arttırmada değil ama daha genel bir açıdan baktığımızda dersi büyük ölçüde başarılı sayabiliriz. Öğrencilerin büyük bir bölümü, hayatlarında ilk defa, bu konuyla ilgili uzunca kafa yorup bilgi aldıkları için, düşünceleri ister istemez etkilenmiştir. Bu etkileşim bence bir erkek öğrencinin şu sözlerinde en iyi ifadelerinden birini buluyor:

“Hocam, çok kızacaksınız biliyorum. Eşitlik de gerçekten güzel, ama ben bir gün evlenirsem akşamleyin yemek hazırlamak istemem, eşimi de beklemek istemem. İsterse çalışsın, isterse çalışmasın benden önce evde olsun ve yemekleri o hazırlasın.”

Bu öğrenci, ifade ettiği gibi, kendi hayatını geleneksel kadın ve erkek rollerine göre sürdürmeyi planlıyor. Karısından şimdiden yemek servisi v.s. gibi hizmetler bekliyor. Buna rağmen “hocam, çok kızacaksınız” ifadesi kendi değer sisteminin dışında bir başka değer sisteminin var olduğunu farkettiğini gösteriyor. “Eşitlik gerçekten güzel” lafı ise kendisinin en azından her anlamda eşit bir ilişkiyi istemediğini gösteriyor. Bu tip açık sözler, cinsiyetçi gerçeklerin somut olarak hiç bir şekilde değişmediğini gösterse de, verdiğim dersle birlikte bir yeniden düşünme süreci başladığını söylemek mümkün. Açık sözlü öğrencimin yukarıdaki sözlerinden anlaşıldığı gibi, bu dersde cinsiyetçi erkekler de kadın ve erkek eşitsizliğini gökten inmiş bir norm olarak değil, erkeksi/cinsiyetçi bir tercih olarak kabul ediyorlar.

Sonuç Yerine: Bir Karşılaştırma

Mine Tan, Özlem Şahin ve Güzin Yamaner Ankara Üniversitesinde verdikleri *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim* dersi üzerine yaptıklarını gözlemleri makale şeklinde yayımlamışlardır. Yazarlar, dersin amacını “toplumda yaşanan cinsiyetçiliğe karşı öğrencilerin duyarlılığını artırmak ve cinsiyetçiliğin her iki cins üzerindeki olumsuz etkilerinin ‘eğitim’ aracılığı ile kırılmasının yollarını

*aramak*⁹ olarak tarif ettikleri için İTB’de verilmiş olan dersle benzer bir amacı taşıdığını söylemek mümkün. Buna rağmen derslerin işleyişi çok farklı gözüküyor. Ankara’daki toplumsal cinsiyet dersi alternatif/ feminist pedagojiye göre yürütülmeye çalışılmış. Derslik, sınavlar v.s. o alternatif pedagoji anlayışına göre düzenlenmiş. İTÜ’deki toplumsal cinsiyet dersi tartışmalar, konukların davet edilmesi ve grup çalışmaları gibi bazı alternatifler getirmesine rağmen, genel olarak daha klasik bir ders havasında geçiyordu. Özellikle mekansal düzenlemeler, hiyerarşiler ve ders geçmenin şartları daha klasik bir yapıya sahip idi.

Söz konusu olan iki ders farklı geçmesine rağmen, birbirine benzer noktalar vardır: Erkekler farklı bir puanlama sistemine göre farklı bir biçimde tesvik edilip derse katılmalarına rağmen, toplumsal cinsiyet konusunu bir kadın konusu olarak algıladılar. Bu algılama kuşkusuz iki nedene bağlanabilir: İlk olarak toplumsal cinsiyet araştırmaları daha çok kadın eksenli yapıldığı için, ortak sorunlar daha çok kadının perspektifinden ele alınır. Örneğin toplumsal cinsiyet ve şiddet konusu özellikle dövülen kadın açısından tartışılır. İkinci neden de buna bağlıdır: toplumsal cinsiyet sorunsalında erkek, potansiyel suçlu ve kadın, potansiyel kurban olarak algılanır. Derse gelen erkek öğrenciler hemcinsleri için sorumlu tutulmak istemedikleri dersten “doğal olarak” uzaklaşırlar.

Ayrıca iki derste hedeflere tam ulaşıldığını söylemek mümkün değil. Buna rağmen iki dersin kadın ve erkek eşitliği açısından yeni bir süreç teşkil ettiğini iddia etmek yanlış olmaz. Bu yeni sürecin iki boyutu var: İlk olarak konuya genel olarak uzak öğrenciler ders boyunca cinsiyet eşsizliği hakkında düşünme fırsatı bulup düşüncelerini ve tavırlarını gözden geçirme şansına sahip olmuşlardır. İkinci olarak ders, lisans programının içinde yer aldığı için kadın erkek eşitliğine yönelik yapısal seviyede bir adım daha atıldığı ileri sürülebilir. Böylece toplumsal cinsiyet konusu küçük bir grup feminist/ akademisyenden, daha yaygın bir kitleye doğru hitap etmeye başlıyor. Toplumsal değişim ancak kitlenin değişimi ile mümkün olduğuna göre saydığımız bütün bu nedenler ve izahlar daha eşitlikçi bir dünyaya doğru küçük bir adım olarak görülebilir.

⁹ Tan, Toplumsal Cinsiyet, 333.

EKLER

Ek 1: Kadro İtibarıyla İTÜ Akademik Personeli¹⁰

	Profesör		Doçent		Y. Doçent		Öğr. Gör.		Araş. Gör.		Uzman		Okutman		TOPLAM		
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Toplam
Rektörlük																	
Dil ve İnkılap																	
Cüzel Sanat.																	
Beden Eğit.																	
Rektörlük-Merkez																	
Elektr. Fak.	5	21	7	18	10	16	2	2	24	70	2	2			48	129	
El. ve Hab. Müh.	3	11	4	10	4	3	1	1	6	34		1			18	59	
Elektronik Müh.	2	6	2	8	5	11	1	2	12	29		1			22	57	
Bilgisayar Müh.	0	4	1	1	1	2			6	7					8	13	
Fen-Edeb. Fak.	18	31	10	14	21	19	2	3	55	44					106	111	
Matematik	4	5		4	7	5		2	15	9					26	25	
Fizik	2	10	3	5	2	5	2	1	8	18					17	39	
Kimya	11	12	7	3	8	6			24	10					50	31	
Müh. Bil.	1	3		2		2			3	4					4	11	
Mol. Biyoloji		1							2						4	2	
Edebiyat									1	1					1	1	
İnsan ve Toplum					2				2	2					4	2	
Gemi İnş. Fak.		10	1	10	1	9		3	7	16		1			10	48	
Gemi İnş. Böl.		6	1	6		6		2	3	11		1			5	31	
Deniz Tekn. Müh.		4		4	1	3		1	4	6					5	17	

¹⁰ Bu tablo 2000 senesinde rektörlük tarafından verilen rakamlarıyla oluşturuldu. Bu tablo sadece Türk uyumlu akademik personeli yansıtır. İTÜ bünyesinde ayrıca yabancı akademik personel de çalışmaktadır.

	Profesör		Doçent		Y. Doçent		Öğr. Gör.		Araştır. Gör.		Uzman		Okutman		Toplam		
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Toplam
İnşaat Fak.	7	62	15	18	11	23	4	38	67	1					72	174	
İnşaat Müh.	4	42	10	10	5	15	1	20	42						39	110	
Çevre Müh.	2	10	4	4	4	3	2	13	9						23	28	
Geo. ve Faot Müh.	1	10	1	4	2	51	1	5	16	1					10	36	
İşletme Fak.	4	14	4	4	9	12	2	18	20	2	2	2			37	53	
Endüstri Müh.	1	7	1	1	1	10	1	4	11	2	1				8	31	
İşletme Böl.	3	7	4	3	8	2	1	14	9						29	22	
Kimya-M. Fak.	14	23	114	7	3	4	1	26	45	1					55	80	
Kimya Müh.	8	6	9	2	2	3	1	16	12	1					36	24	
Met. ve Mal. Müh.	2	15	1	5	1	1		2	29						5	50	
Gıda Müh.	4	2	1	1	1			8	4						14	6	
Maden Fak.	2	38		10	8	20	2	14	31			2			24	103	
Maden Müh.	2	10		3	1	5	1	2	10			1			5	30	
Pet. D.Gaz Müh.		4			1	4	1	3	2						4	11	
Jeolojî Müh.		20		5	4	7		6	13			1			10	46	
Jeofizik Müh.		4		2	2	4		3	6						5	16	
Makina Fak.	3	45	4	11	7	25	4	16	59						30	149	
Makina Müh.	3	41	2	11	2	24	4	11	55						18	138	
Tekstil Müh.		4	2		5	1		5	4						12	9	
Mimarlık Fak.	29	2	1	8	22	10	2	5	49	34	1	3			113	82	
Mimarlık Böl.	22	18	7	6	14	10	1	4	39	24		2			83	64	
Şeh. Böl Pl. Böl.	7	4	3	1	6			7	6						23	11	
End.Ürün.Tas. B.				1	2		1	1	3	4	1	1			7	7	

	Profesör		Doçent		Y. Doçent		Öğret. Gör.		Araş. Gör.		Uzman		Okutman		Toplam		
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Toplam
Uçak-Uzay Fak.		16	2	5	3	12		1	8	22		1					
Uçak. Müh.		5		2		7			2	8		1			2	23	
Meteo. Müh.		5	2	2	2	1			3	7					7	15	
Uzay Müh.		6		1	1	4		1	3	7					4	19	
Denizci. Fak.		3	1	1	1	1	11	10	1	13	1	4			14	32	
Gem. Mak. İşl.		2				1	2	1		3		2			2	9	
Güverte		1					3	5	1	8		1			4	15	
Temel Bil. Böl.							4	4				1			4	5	
Den. Ul. İşl. Müh.			1	1			2			2	1				4	3	
Nükleer Enst.	1	4	1	4	3	3			4	4					9	15	
Avr. Y. B. Enst.															1	2	
Bilgi Enst.															2	7	
MYO															1	2	
Denizcilik Böl.															1	2	
Konservatuvar	1	2		1	1	1	9	10	2	6	1				14	21	

Ek 2: Birimlere Göre Öğrenci sayısı¹¹

	Kadın	Erkek	Toplam
Denizci Fak.	10	721	731
Gem. Mak. İşl.	5	246	251
Güverte	5	475	480
Elektrik Fakültesi	237	1636	1873
El. ve Hab. Müh.	91	677	768
Elektronik Müh.	68	614	682
Bilgisayar Müh.	78	345	423
Fen-Edebiyat Fakültesi	396	527	923
Matematik	140	237	377
Fizik	84	199	283
Kimya	155	86	241
Müh. Bil.	17	5	22
Gemi İnş. Fak.	33	445	478
Gemi İnş. Böl	9	248	257
Deniz Tekn. Müh.	24	197	221
İnşaat Fak.	263	1466	1729
İnşaat Müh.	79	997	1073
Çevre Müh.	56	291	347
Jeo. ve Faot Müh.	131	178	309
İşletme Fak.	273	754	1027
Endüstri Müh.	144	366	510
İşletme Böl.	129	388	517
Kimya-M. Fak.	312	610	922
Kimya Müh.	183	214	397
Met. ve Mal. Müh.	39	324	363
Gıda Müh.	90	72	162
Maden Fak.	274	761	1035
Maden Müh.	40	279	319
Pet. D.Gaz Müh.	23	173	196
Jeoloji Müh.	114	163	277
Jeofizik Müh.	97	146	243
Makina Fak.	184	1177	1361
Makina Müh.	72	922	994
Tekstil Müh.	112	255	367

¹¹ Bu tablo 2000 senesinde rekörlük tarafından verilen rakamlar ile oluşturuldu. Bu tabloda Türk ve yabancı uyruğu öğrenciler yer almaktadırlar.

	Kadın	Erkek	Toplam
Mimarlık Fak.	697	695	1392
Mimarlık Böl.	447	432	879
Şeh. Böl Pl. Böl.	164	161	325
End.Ürün.Tas. B.	86	102	188
Uçak-Uzay Fak.	110	522	632
Uçak. Müh.	25	284	309
Meteo. Müh.	45	88	133
Uzay Müh.	40	150	190
Den. Ul. İşl. Müh.			
Yüksek Lisans Toplam	1114	3087	4201
Nükleer Enst.	43	141	184
Fen Bil. Enst.	931	2750	3681
Sosyal Bil. Enst.	128	169	297
Avr. Y. B. Enst.	4	8	12
Bilişim Enst.	8	19	27
Doktora	334	829	1163
Nükleer Enst.	11	17	28
Fen Bil. Enst.	281	771	1052
Sosyal Bil. Enst.	42	37	79
Avr. Y. B. Enst.		4	4
Meslek Yüksek Okulu		303	303
Konservatuar	546	512	1058
İTÜ genel toplamı	4.783	14.045	18.828

Ek 3: Anket Formu I

- 1.) Cinsiyet: kadın erkek
- 2.) Kaçınıcı sınıftasınız? Kaç yaşındasınız?
- 3.) Bu dersi neden seçtiniz?
- 4.) Hangi fakülteye bağlısınız?
- 5.) İngilizceniz nasıl?

	<i>pekiyi</i>	<i>iyi</i>	<i>orta</i>	<i>zayıf</i>	<i>çok zayıf</i>
<i>okuma</i>					
<i>anlama</i>					
<i>konuşma</i>					
<i>yazma</i>					

- 6.) İnsan ve Toplum Bilimleri programından daha önce ders aldınız mı? Aldıysanız hangisini?
- 7.) Üniversitedeyken hiç paper (araştırma yazısı) yazdınız mı?
- 8.) Bu derste neyi öğrenmeyi bekliyorsunuz/ istiyorsunuz?
- 9.) Son okuduğunuzun kitabın yazarı ve başlığını yazar mısınız? Bu kitabı ne zaman okudunuz?
- 10.) Yazı nasıl geçirdiniz (en fazla üç şık işaretleyiniz?)
- saha çalışması, staj v.s.
- yaz okulu
- para karşılığı iş
- ailem ile/ memlekette
- arkadaş(lar)la tatil
- yurtdışında
- sosyal hizmet, sivil toplum kuruluşlarında çalışma, depremzelere yönelik çalışmalar
- başka (lütfen açıklayın)
- 11.) Bu dönemde kazanmak istediğiniz kredi sayısı:

Ek 4: Anket Formu 2

1. Dersi neden seçtiniz?

2. Konu size ilginç geldi mi?

hiç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 çok
neden?

3. Bu dersin kapsamında dönem boyunca en iyi işlenmiş konu hangisi idi?

4. Bu dersin kapsamında dönem boyunca en kötü işlenmiş konu hangisi idi?

5. Dersler size zor geldi mi?

hiç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 çok
ne bakımdan?

6. Ders verenin konuya hakimiyeti var mıydı?

Hiç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 çok
örnek verir misiniz?

7. Derslere hazırlıklı giriyor muydu?

hiç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 çok
örnek verir misiniz?

8. Dersler sıkıcı mı, ilginç mi geçiyordu?

sıkıcı 1 2 3 4 5 6 7 8 9 ilginç
neden?

9. Konular ek malzemelerle (slayt, ek okumalar, tahta kullanımı v.s.) yeterince zenginleştirildi mi?

hiç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 çok

10. Dönem boyunca size verilen okumalar/ödevler az mıydı, fazla mıydı?

az 1 2 3 4 5 6 7 8 9 fazla
fazla imişse, aynı verim alınabilecek nasıl bir yol öneriyorsunuz?

11. Yapılan sınavlar zor muydu, kolay mıydı?

kolay 1 2 3 4 5 6 7 8 9 zor
ne bakımdan?

12. Şimdiye kadar not almışsanız, o notu hakkettiniz mi? Notlama adil miydi?

adil değildi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 adil idi
neden?

13. Ders sizin için faydalı oldu mu?

hiç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 çok
ne bakımdan?

14. Cinsiyetiniz? kadın

erkek

15. Dersi geliştirmek için ne öneriyorsunuz? (arka tarafa yazınız!)

Ek 5: Ders Programı – bahar 2001

Ders Programı:
Cinsiyet Sosyolojisi: Türkiye’de Kadın Gerçekleri
Dr. Barbara Pusch

<i>Ders</i>	<i>Tarih</i>	<i>Ders Konusu</i>	<i>Önemi Notlar</i>
	26.2.	<i>Giriş, Bilimsel bir yazı nasıl yazılır? Sunuş & Grup Çalışması & İnternet Araştırması nasıl yapılır?</i>	-
(2)	12.3.	<i>Temel Sosyolojik Kavramlar</i>	-
(3)	19.3.	<i>Cinsiyet Rollerinin Oluşması</i>	• <i>Ödev: Bilimsel bir yazı nasıl yazılır...</i>
(4)	23.3.	<i>Cinsiyet Rollerini: Türk Gençliğine ve İTÜ’e bir bakış</i>	• <i>Grup çalışması: ‘Bölümümde kadın ve erkek olmak’</i>
(5)	2.4.	<i>Gezi: Kadın Eserleri Kütüphanesi</i>	• <i>İnternet-Araştırması ‘Kadın Eserleri Kütüphanesi’ & Soru hazırlamak (grup çalışması)</i>
(6)	9.4.	<i>Toplumsal Cinsiyet ve Eşitsizlik</i>	• <i>Okuma Ödevi (herkes)</i> • <i>Sunuşlar</i>
(7)	16.4.	<i>Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik</i>	• <i>Okuma Ödevi (herkes)</i> • <i>Sunuşlar</i>
(8)	30.4.	<i>Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet</i>	• <i>Okuma ödevi (herkes)</i> • <i>Sunuşlar</i>
(9)	7.5.	<i>Konuk veya Gezi: Mor Çatı</i>	• <i>İnternet-Araştırması ‘Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet ve Mor Çatı’ & Soru hazırlamak (grup çalışması)</i>
(10)	14.5.	<i>Toplumsal Cinsiyet ve Cumhuriyet</i>	• <i>Okuma Ödevi (herkes)</i>
(11)	21.5.	<i>Türkiye’de Feminizm ve Kadın Dergileri</i>	• <i>Okuma Ödevi (herkes)</i>
(12)	28.5.	<i>Genel Değerlendirme</i>	ARAŞTIRMA YAZISI VERMEK İÇİN SON FIRSAT!

Ek 6: Final Soruları – bahar 2001

Adı-Soyadı:..... No.: Fakültesi:

Sınav: Cinsiyet Sosyolojisi

İmza:

1.) Aşağıdaki kavramları kısaca açıklayıp birer örnek verir misiniz?

a.) (2,5) Sosyalleşme:

b.) (2,5) Toplumsal rol:

c.) (2,5) Toplumsal cinsiyet:

d.) (2,5) Rol çelişkisi:

2.)Aşağıdaki karikatürün balonlarını geleneksel cinsiyet rollerine aykırı olarak doldurunuz. (4).

Ayrıca 'kötü kız'ın neden kötü olarak kabul edildiğini tartışınız. (5)

3.) Bir çok başka faktörün yanı sıra okul kitaplarında verilen örnekler cinsiyet rollerin oluşumunu etkilemektedir. 1930 ve 1980'lerdeki okul kitaplarında cinsiyet rolleri nasıl gösterildi? (4)
Gösterilen bu örnekler cinslerin toplumsal rolleri nasıl etkiledi? (4)

4.) Kadına yönelik şiddet dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir problem. Lütfen, Türkiye'de kadına yönelik şiddeti tartışınız. (4)

5.) Ülkedeki kadın hareketinin ana dönemlerini sayıp açıklayınız. (5)

6.) Ayşe Kadıoğlu büyük toplumsal projeleri ele alırken neden aynı zamanda cinselliğin inkarından da bahsediyor? (5)